

PSIHOSOCIJALNI KONTEKST OPIJANJA SREDNJOŠKOLACA

Dijana Plut
Marina Videnović
Jelena Pešić

UDK: 616.89-008.441.3:613.81

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet,
Beograd, Srbija

Kratak sadržaj

Uvod. Pijenje mladih nema isti smisao kao pijenje starijih. Za mlade to je oblik osvajanja zrelosti i distinktivna osobenost, u vršnjačkoj grupi visoko vrednovanog, životnog stila. Iz perspektive mladih, problem imaju ne oni koji piju već oni koji ne piju.

Cilj rada. Ispitali smo: prvo, koliko često se srednjoškolci opijaju (prema samooceni i prema proceni vršnjaka iz odeljenja) i, drugo, sa kojim faktorima je povezana sklonost mladih ka opijanju.

Metod rada. Zadata su dva upitnika. Ispitano je 1745 učenika uzrasta od drugog do četvrtog razreda iz svih tipova srednjih škola. Ispitivanjem je obuhvaćeno 25 škola iz 9 gradova Srbije ravnomerno regionalno raspoređenih.

Rezultati. Prema sopstvenom priznanju, više od dva puta se opilo 58% srednjoškolača dok se prema procenama vršnjaka opija najmanje 42% učenika a možda i više. Mladići se opijaju više od devojaka, stariji više nego mladi. Učenici koji se više opijaju imaju lošiji odnos sa roditeljima ($p \leq .00$), subotom provode manje vremena sa porodicom ($p \leq .02$), takođe, imaju više problema sa nastavnicima i sa učenjem ($p \leq .00$). Mladi iz ove grupe zadovoljniji su odnosom sa bliskim vršnjacima ($p \leq .01$) i među njima nalaze osobu na koju mogu da se oslone ($p \leq .00$). Opterećenost ličnim problemima ne razlikuje se u ove dve grupe.

Zaključak. Broj mladih koji se opijaju je zabrinjavajuće velik pogotovo kada se ima u vidu velika kulturna tolerancija prema piću. Naši podaci potvrđuju pretpostavku da pijeње ima važnu ulogu u socijalnom životu mladih jer su mladi koji piju čvršće vezani za vršnjačku grupu od onih koji ne piju. Sledstveno, njihovi odnosi sa svetom odraslih su ređi i konfliktniji. Podaci ukazuju na to da je važno da odrasli ne ustuknu pred snažnim magnetizmom vršnjačke grupe jer je prisustvo odraslih u životima mladih glavna zaštita mladih od zabavnog ali veoma rizičnog nemira vršnjačke grupe.

Ključne reči: opijanje, srednjoškolci, faktori rizika

UVOD

Ovaj rad se bavi opijanjem srednjoškola jer je to najčešći oblik njihovog rizičnog ponašanja [1, 2]. Za ovaj oblik rizičnog ponašanja u našoj kulturi postoji velika tolerancija: u kafićima se toči piće maloletnicima, u prodavnicama je dozvoljeno slobodno kupovanje alkohola, na sportskim manifestacijama se reklamiraju proizvođači piva (najčešće ih i sponzorisu), roditelji tolerišu opijanje na kućnim zabavama, nastavnici na ekskurzijama, u medijima se snažno promovisu "bratstva" zalivena pivom i sl.

Fenomen pijenja mladih u novijoj literaturi se interpretira u svetlu teorija koje objašnjavaju generalno proces formiranja socijalnog identiteta [3] i ulogu pijenja u konstituisanju specifičnog simboličkog kapitala mladih koji je relevantan za njihov položaj u grupi vršnjaka [4]. Prema tim shvatanjima, socijalni identitet se gradi u odnosu na grupe koje su "izvan", važno je uspostaviti i održati granicu koja deli "nas" od "njih" zbog toga oni koji su "unutra" grade prepoznatljiv životni stil u okviru kojega neka ponašanja dobijaju posebnu simboličku vrednost, odnosno, postaju "simbolički kapital" grupe, neka vrsta "ulaznice" za grupu. Kada se u tom svetlu analizira pijenje mladih pokazuje se da se uz pijenje vezuje upravo takav, značajan i za "elitne grupe" vezan simbolički kapital. Članovi takvih grupa rano počinju da "šegrtuju" uz iskusnije vršnjake, prolaze težak i rizičan proces učenja kako se pije, postepeno izgrađuju kakavu - takvu kontrolu nad pijenjem (uz mnoga posrtnja) i tako postaju nosioci važnog i, od odraslih zabranjenog, znanja o tajnama odraslosti i zrelosti. Nagrada za pijenje je velika i zanimljiva socijalna mreža, socijalna prihvaćenost i popularnost među vršnjacima [4, 5, 6, 7].

Istraživanja pokazuju da je najbitnija karakteristika životnog stila, po kojima se mladi skloni rizičnom ponašanju razlikuju

od svojih vršnjaka, često provođenje vremena u aktivnostima sa vršnjacima koje se odigravaju bez nadzora odraslih: gluvarenje, zabavljanje, izlasci, pričanje telefonom, vožnja automobilima radi zabave [8]. S druge strane, zaštitni faktori tj. aktivnosti koje su povezane sa manjom učestalošću rizičnog ponašanja su provođenje vremena u porodici, sa roditeljima [9] i učestvovanje u vannastavnim, strukturisanim aktivnostima [10]. Brojne studije takođe pokazuju da su veći nadzor roditelja ali i jača vezanost za roditelje prisutniji kod mladih koji nisu skloni rizičnim ponašanjima [11].

Podaci koje ćemo prikazati u ovom radu prikupljeni su u istraživanju koje je 2007. godine (tokom oktobra i novembra) izveo tim Instituta za psihologiju iz Beograda. Projekat je podržan od Ministarstva omladine i sporta Republike Srbije i Ministarstva za nauku Republike Srbije a izveden je u okviru aktivnosti na projektu 149 018.

CILJEVI RADA

1. Prvo što smo želele da ustanovimo u istraživanju, koje je u ovom radu prikazano, jeste koliko se srednjoškolci opijaju. Sudeći prema literaturi, odgovor na ovo pitanje u priličnoj meri zavisi od načina na koji istraživači operacionalizuju konzumiranje alkohola. U ECC (European School Survey) studiji u koju je uključena većina evropskih zemalja, konzumiranje alkohola se meri brojem popijenih čašica [12]. U drugim istraživanjima uzimane su procene ispitanika o tome koliko puta se desilo da zaredom popiju više čašica pića [9], kada su prvi put probali alkohol, da li su pili alkohol dva dana zaredom [4]. Najčešće se u istraživanjima koriste upitnici, intervjui i fokus grupe.

2. Naš drugi cilj je bio da ispitamo uticaj različitih faktora na opijanje mladih: uticaj roditelja, vršnjaka, odnos prema školi, i vezu pijenja sa ličnim problemima učenika.

METOD

Za potrebe istraživanja konstruisana su dva upitnika. U prvom su se našla pitanja o navikama pijenja i stavovima mladih. Drugi upitnik nazvali smo "Budžet vremena", pomoću njega smo rekonstruisali dva konkretna dana srednjoškolaca (pitali smo za radni dan koji je prethodio ispitivanju i za prethodnu subotu). Dobili smo obilje podataka o tome šta su deca radila, s kim i gde su bili.

Procenu o tome koliko se mladi opijaju zasnivamo, [1] na procenama učenika o tome koliko vršnjaka iz njihovog odeljenja se opija i, [2] na odgovorima učenika na direktno postavljeno pitanje o tome koliko često se oni lično opijaju i kada su se prvi put napili [7]. Interesovalo nas je koliko će se procene zasnovane na ove dve vrste podataka slagati. Postojala je sumnja da učenici neće biti sasvim iskreni u odgovorima na direktno pitanje. Pored procene vezane za opijanje svojih vršnjaka, ispitanici su donosili sud i o učestalosti drugih oblika rizičnog ponašanja vršnjaka iz njihovog odeljenja.

UZORAK

U ovom delu istraživanja učestvovalo je 2 419 učenika srednjih škola iz Srbije (1043 devojaka i 1371 mladića) rođenih od 1991 do 1995. godine. Ispitani su učenici iz 25 škola, iz 9 gradova ravnomerno regionalno raspoređenih, koji pohađaju gimnazije, četvorogodišnje i trogodišnje srednje stručne škole. Vodili smo računa da u svakoj školi ispitamo po jedno odeljenje svakog razreda, obuhvaćena su 93 odeljenja. U najvećem broju analiza neće biti prikazani podaci za I razred jer ispitivanje je izvršeno u oktobru 2007. što znači da se učenici prvog razreda nisu stigli dovoljno upoznati da bi mogli da odgovore na pitanja o rizičnim ponašanjima svojih vršnjaka. Uzorak bez prvog razreda iznosi 1745 učenika.

REZULTATI

1. Koliko srednjoškolci piju?

Koliko srednjoškolci piju prema procenama vršnjaka. Prva grupa podataka koje ćemo prikazati su procene vršnjaka iz odeljenja o tome koliko njihovih školskih drugova pije. Pitanje na koje su učenici odgovorili glasilo je: "Koliko učenika iz tvog odeljenja se opija? Stavi znak X u rubriku koja označava broj učenika iz tvog odeljenja koji se opijaju. Potrudi se da napraviš što približniju procenu." Ponuđena je sledeća skala: niko, 1-2 učenika, 3-5 učenika, 6-10 učenika, više od 10 učenika.¹

Više od polovine ispitanih učenika (53%) odgovorilo je da se u njihovom odeljenju opija 10 i više učenika a 47% je odgovorilo da se opija 6-10 učenika. Grafikon 1 prikazuje distribuciju pojedinih tipova odgovora učenika. Samo 4% učenika misli da se niko iz njihovog odeljenja ne opija. U analizu nismo uključili odgovore učenika koji pohađaju prvi razred.

Skala koja je ponuđena u upitniku imala je 5 podeoka (od 1 "niko" do 5 "više od 10"). Aritmetička sredina za izbore učenika je 4.16. Ta vrednost pripada kategoriji "6 do 10 učenika". Međutim, kada se gledaju vrednosti moda i medijane, najčešće birani odgovor je 5 što odgovara proceni da se u njihovom odeljenju opija više od 10 vršnjaka. Imajući takvo opredeljenje učenika na umu mogli bismo napraviti sledeću grubu procenu: u svakom od 66 ispitanih odeljenja opija se najmanje 11 učenika (pošto su učenici rekli "više od 10"), prema tome ukupno se opija najmanje 726 učenika (od ukupnog broja od 1745). Iskazano u procentima,

¹ Skala koju smo ponudili bila je ista za različite oblike rizičnog ponašanja mladih (pitali smo učenike i o drogi, psihičkim problemima i sl.). To je razlog zbog kojeg je skala osetljivija na levom kraju, a grublja kada je u pitanju veliki broj učnika koji se rizično ponaša.

opija se prema najblažoj proceni 42% učenika, a vrlo je verovatno da je procenat i veći.

Analiza varijanse je pokazala da se statistički značajno razlikuju procene koje prave učenici različitih razreda ($F=34,79$, $p<.00$). Prosečna procena za učenike drugog razreda je 3.91, za treći razred je 4.18, a za četvrti razred je 4.47. Drugim rečima, što je učenik stariji, izveštava o više ugroženih vršnjaka. Ovde se vrlo verovatno radi o generacijskim a ne o kohortnim razlikama, drugim rečima, što su učenici stariji to više piju.

Samoocene srednjoškolaca o tome koliko piju. Direktno pitanje o opijanju glasilo je: "Da li si do sada iskustio-la kako je to biti pijan-a? " Ponuđene su sledeće alternative: (a) nemam takvo iskustvo; (b) jednom sam se opio-la; (c) 2-3 puta sam se opio-la; (d) više puta sam se opio-la; (e) često mi se to desi.

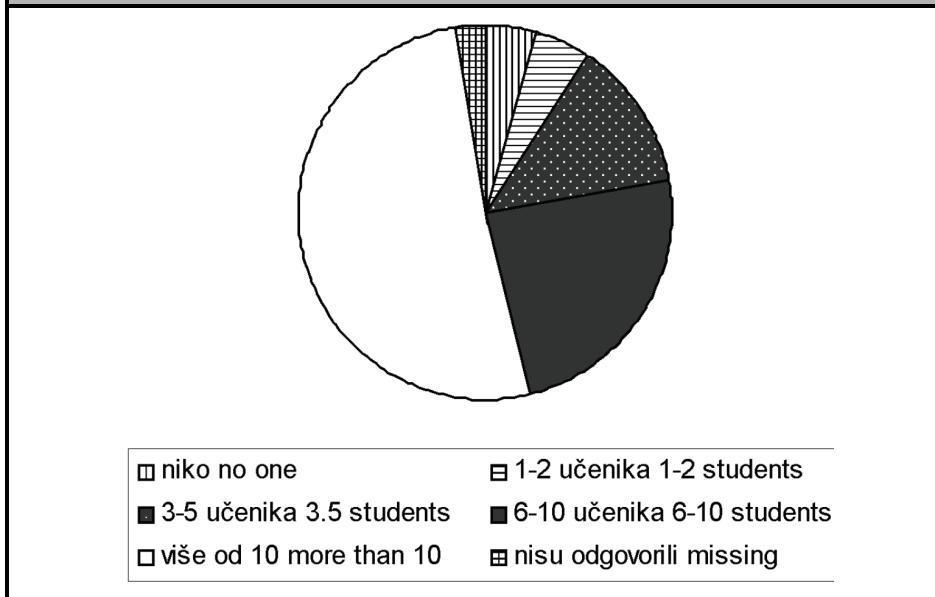
Samo 28% učenika (bez prvog razreda) se nikada nije opilo, a samo jednom se opilo 14%. Gotovo jedna petina učenika

(21%) je u kategoriji onih koji su se opili dva do tri puta. U kategoriji koja nas posebno brine je 37% učenika (25% -opili su se više puta, 12% -opijaju se često). Ove učenike ne smatramo alkoholičarima, ali možemo reći da su u riziku, pre svega psihološkom. Ukupno, 58% srednjoškolaca se napilo dva puta i više.

Mladići se opijaju više od devojaka ($t=9,24$, $df=1376$ i 5, $p<.00$). Zanimljivo je da devojke generalno strožije ocenjuju sve vrste rizičnih ponašanja svojih vršnjaka, pa i opijanje ($t=-2,87$; $df=1312$ i 3; $p<.00$).

Nema velike razlike između samoprocene o opijanju i procene vršnjaka o opijanju. Prema sopstvenoj proceni više puta i često se opija 37% učenika. Prema procenama vršnjaka, opija se najmanje 42% učenika. Mogli bismo zaključiti, prvo, da vršnjaci vide i neke od onih koji piju dva do tri puta (a koji i nas brinu), i drugo, da se učenici ne stide da priznaju koliko piju, što nas takođe brine jer potvrđuje naše sumnje da postoji i vršnjačka i kulturna tolerancija prema pijenju.

Grafik 1. Učestalost opijanja prema proceni vršnjaka
Graph 1. Frequency of alcohol abuse according to peers



Prvo opijanje desilo se kod najvećeg broja učenika (51%) između 14. i 16. godine. Sličan podatak dobijen je u ESPAD studiji koju je sproveo Institut "Batut" [12]. U odgovoru na ovo pitanje 34% učenika je izabralo odgovor "nisam se nikada napio-la". Nažalost, to je još jedna potvrda da je mnogo više onih (65%) koji su već iskusili kako je to biti pijan.

Razlike između odeljenja. Posebnost našeg pristupa problemu opijanja jeste to što nas interesuje i odeljenje kao jedinica analize. U odeljenju se uspostavljaju grupne norme koje značajno utiču na ponašanje svih učenika. Interesovalo nas je možemo li izdvojiti neka odeljenja kao više rizična od ostalih?

Da bismo odgovorile na to pitanje izdvojile smo tri grupe odeljenja: (1) odeljenja u kojima više od 70% učenika smatra da više od 10 njihovih vršnjaka ima problema s opijanjem, (2) odeljenja u kojima je više od 70% učenika dva ili više puta doživelo stanje pijanstva i (3) odeljenja u kojima su prisutna oba prethodna kriterijuma. Prema procenama vršnjaka izdvojeno je 8 rizičnih odeljenja, prema samoprocenama 6 odeljenja a prema kombinaciji oba kriterijuma izdvojeno je dodatnih 10 odeljenja. Ukupno, unutar 66 odeljenja iz uzorka izdvojili smo 24 rizična odeljenja. Nema značajnih razlika u broju rizičnih odeljenja po uzrastima a zanimljivo je i to da su rizična odeljenja podjednako raspoređena u svim tipovima škola.

Razlike između rizičnih i ostalih odeljenja nisu velike, ali jesu u pravcu koji bismo mogli očekivati. U tabeli 1 prikazali smo uporedne rezultate za ove dve grupe odeljenja.

U rizičnim odeljenjima je 68% onih koji su se opili dva puta ili više što je za 10% više nego u ostalim odeljenjima. Takođe, između rizičnih i ostalih odeljenja postoji očekivana razlika u broju učenika koji se nikad nisu opili (20% prema 28%) što ukazuje na uticaj grupe na rizično ponašanje pojedinca. Ipak, razlike između dve grupe odeljenja nisu toliko velike da bismo mogli govoriti o rizičnim i bezbednim odeljenjima jer podaci, generalno, ukazuju na to da se mnogo pije u svim odeljenjima.

Mračna slika sveta onih koji piju. Pored procena o opijanju vršnjaka, naši ispitanici su procenjivali i druge oblike rizičnih ponašanja svojih školskih drugova. Podaci ukazuju na to da srednjoškolci skloni piću procenjuju da se veći broj njihovih vršnjaka rizično ponaša (na različite načine). Razlike u procenama su statistički značajne na nivou $p \leq .01$ za procene broja pušača, seksualnog ponašanja, uzimanja ekstazija i težih droga, rizične vožnje, samopovređivanja, krađa, tuča i članstva u nasilnim grupama. Posebno velike razlike ispoljavaju se u proceni broja onih koji uzimaju marihuanu ($t = -11,045$; $df = 1707$, $p \leq .00$) i u procenama koliko vršnjaka pije ($t = -8,94$; $df = 1705$, $p \leq .00$). Ovaj nalaz mogao bi se tumačiti na različite načine, na primer, kao projektova-

Tabela 1- Procenat opijanja: rizična i ostala odeljenja
Table 1 – Percentage of alcohol abuse: risky classes and other

	Nikad Never	Jednom Once	Dva-tri puta Two or three times	Više puta Several times	Često Often
Rizična odeljenja Risky classes	20	11	23	29	16
Ostala odeljenja Other classes	28	14	21	25	12

nje na druge sopstvenih problema, kao pridruživanje vršnjacima koji imaju slične rizične sklonosti ali i kao stvarno bolje poznavanje prilika.

2. Analiza činilaca koji su povezani sa opijanjem srednjoškolaca

U nastavku teksta prikazaćemo neke od parametara prema kojima se učenici skloni opijanju razlikuju od onih koji manje piju. Statistička procedura koju smo koristili je jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA).

Odnos sa roditeljima. Grupa učenika koji se ne opijaju se statistički značajno razlikuje od rizične grupe prema broju sati koje provode sa roditeljima. Zanimljivo je da su razlike značajne samo za vreme koje su proveli sa roditeljima u subotu ($df = 1$ i 917 ; $F = 9,55$; $p \leq .02$), dok za radni dan razlika nije statistički značajna.

Broj sati koje roditelji (pojedinačno i zajedno) provode na poslu ne odvaja statistički značajno grupu onih koji piju od onih koji ne piju.

I kvalitet odnosa sa roditeljima odvaja mlade koji piju od onih koji ne piju. Mladi koji piju češće procenjuju da su nesuglasice i svađe sa roditeljima za njih veći ili veliki problem ($df = 1$ i 2378 ; $F = 17,25$; $p \leq .00$); manje su, generalno, zadovoljni kvalitetom odnosa sa roditeljima ($df = 1$ i 2385 ; $F = 48,39$; $p \leq .00$); u manjoj meri u porodici nalaze osnovni oslonac, tj. osobu od poverenja a u većoj meri se oslanjaju na vrđnjačku podršku ($x_c = 39,25$, $df = 4$, $p \leq .00$).

Jedan od indikatora stepena kontrole koju su roditelji uspeli da uspostave u životu svoje dece je vreme odlaska dece na počinak. Ova varijabla zaista razlikuje mlade koji piju od onih koji ne piju, ali razlika je značajna samo za subotu. Mladi koji piju legli su u 2h i kasnije, a oni koji ne piju legli su otprilike oko 1h ($F = 2,11$; $t = -8,31$; $df = 1286$; $p \leq .00$).

Odnos sa vršnjacima. Varijabla koja značajno odvaja one koji piju od onih koji

ne piju je broj sati provedenih sa vršnjacima tokom vikenda ($F = 12,56$; $df = 1$ i 917 ; $p \leq .00$). Broj sati sa vršnjacima tokom radnog dana ne razlikuje značajno ove dve grupe. U skladu sa ovim nalazom je i podatak da se mladi koji piju u većoj meri žale na nedostatak novca za izlaske ($F = 1,63$; $df = 2372,38$; $p \leq .00$) i malo zanimljivih mesta za izlaske ($F = 14,94$; $df = 2362,17$; $p \leq .01$).

Sledeća varijabla koja značajno razlikuje grupe je zadovoljstvo kvalitetom odnosa sa prijateljima. Mladi koji piju su zadovoljniji odnosom koji imaju sa bliskim vršnjacima ($F = 16,91$; $df = 2376$; $p \leq .01$).

Na osnovu podataka iz literature [1, 5, 12, 13, 14, 17] pretpostavili smo da bi i neke druge varijable mogle razlikovati mlade koji piju od onih koji ne piju. Prikazaćemo rezultate do kojih smo došli u ovom istraživanju.

Dve grupe se ne razlikuju prema tome koliko su mladi zadovoljni odnosom sa vršnjacima generalno (ali, videli smo da ima razlika u odnosima sa bliskim vršnjacima). Dakle, kada vršnjaci nisu jako bitni, stepen zadovoljstva odnosima je podjednak u obe grupe, ali kada su vršnjaci bitni, odnosom su zadovoljniji oni koji piju.

Nema razlika između grupa u proceni koliko je za njih lično problem pritisak od strane vršnjaka da se ponašaju na određeni način (14% mladih iz uzorka takav pritisak oseća kao svoj lični problem).

Očekivali smo da će mladi koji ne piju češće davati odgovor da se osećaju "drugačijima" i da se razlikuju od ostalih vršnjaka po pogledu na svet. Pokazalo se da u obe grupe ima podjednako onih koji se tako osećaju (36% mladih iz uzorka se osećaju "drugačijima" od svojih vršnjaka).

Lični problemi učenika. Lični problemi kao što su usamljenost, potištenost i razne vrste ljubavnih nevolja, muče podjednako mlade iz obe grupe: usamljenost je problem za 22% mladih, potištenost i nezadovolj-

stvo sobom takođe za 22% a ljubavni problemi muče 28% mladih.

Ni dosada se nije pokazala kao bitna varijabla za razlikovanje dve grupe ali zanimljiv je nalaz da se veliki broj mladih žali na dosadu (35% smatra da im je dosada veći ili veliki lični problem).

Problemi sa školom. Mladi koji piju imaju lošiji školski uspeh od onih koji manje od njih piju ($AS = 3,89$ prema $4,34$; $F = 2,91$; $df = 2390$ i 2366 ; $p \leq .00$), više problema sa nastavnicima ($F = 92,64$; $df = 2377$ i 2349 ; $p \leq .00$) i, generalno, sa školom i učenjem ($F = 19,68$; $df = 2371$ i 2362 ; $p \leq .00$).

Način provođenja slobodnog vremena. Zahvaljujući podacima iz "budžeta vremena", stekli smo uvid u to koliko vremena učenici provode u različitim aktivnostima tokom radnog dana i subote. Posmatrali smo učestalost 27 aktivnosti. Tokom radnog dana grupe mladih razlikuju se u vremenu provedenom u sledećim aktivnostima: mladi koji se ne opijaju više vremena provode u učenju ($t = 7,420$, $df = 911$, 924 , $p \leq .00$), dok mladi koji imaju problem sa pićem više vremena provode u dremanju ($t = -3,255$, $df = 843$, 476 , $p \leq .00$), izlascima ($t = -5,348$, $df = 779$, 332 , $p \leq .00$) i bavljenju sportom ($t = -2,805$, $df = 820$, 405 , $p \leq .00$).

Razlike su vidljive i u načinu na koji dve grupe provode subotu: oni koji manje piju subotom više vremena provode u učenju ($t = 6,523$, $df = 878$, 305 , $p \leq .00$), gledanju TV-a ($t = 3,979$, $df = 916$, 965 , $p \leq .00$) i u obavljanju raznih kućnih obaveza ($t = 3,688$, $df = 899$, 711 ; $p \leq .00$) dok oni koji piju više izlaze ($t = -6,096$, $df = 868$, 925 , $p \leq .00$). Ispostavlja se da je bitna razlika između dve grupe u tome da li se aktivnosti odvijaju u kući ili van kuće, kao i da li su aktivnosti na neki način strukturirane ili su slobodno uživanje.

ZAKLJUČCI I DISKUSIJA

Ovo istraživanje započele smo da bismo odgovorile na nekoliko pitanja: prvo, koliko se naši srednjoškolci opijaju; drugo, sa čim je iz njihovih života povezana ta loša navika i, treće, da li se iz tih veza može naslutiti uloga koju pijeње ima u socijalnom životu mladih. Najoptimističnija (minimalna) procena o 42% onih koji piju morala je biti revidirana već u svetlu izjava samih učenika o učestalosti njihovog opijanja jer je 57% izjavilo da su se opili dva puta i/ili češće. Nažalost, govorimo o opijanju a ne o pijenju i zato treba imati na umu da je broj onih koji piju (ali se ne opijaju) mnogo veći.

Nalaz da su neka odeljenja ugroženija od drugih (izdvojena su 24 rizična odeljenja prema učestalosti opijanja) ukazuje na značaj eksplicitnih i implicitnih grupnih normi za ispoljavanje nasilnog ponašanja učenika. Slični nalazi dobijeni su i u istraživanju nasilnog ponašanja dece [15, 16].

Podatak, koji je iznesen i u drugim istraživanjima [9, 4, 7] ukazuje na to da je uticaj vršnjaka već sam po sebi riziko faktor. Što više vremena mlada osoba provodi sa vršnjacima (bez nadzora odraslih, makar i veoma diskretnog) to je veći rizik da se upusti u neki oblik rizičnog ponašanja. Naši podaci pokazuju da mladi koji više piju provode više vremena sa vršnjacima od onih koji manje piju (sledstveno tome, manje su sa roditeljima i drugim odraslima - rođacima i nastavnicima).

Iz podatka da su mladi koji piju zadovoljniji odnosom sa vršnjacima od onih koji ne piju mogli bismo zaključiti da alkohol ima ulogu u povezivanju sa drugima, možda zato što smanjuje anksioznost i tako olakšava uzajamno otvaranje prema drugima iz grupe, ispunjava uzbudljivim (ali, nažalost, rizičnim) sadržajima susretanja mladih, i pruža materijal za kasnije narative koji se prepričavaju kao deo grupne supkulture. Vrlo je verovatno da su izlasci "trezvenjaka" manje uzbudljivi, što znači da oni

moraju uložiti više napora da nađu sadržaje koji ih integrišu kao grupu. Ukoliko izlaze sa onima koji piju, ne dele s njima "zabavnu" ludost i zato se ne "predaju" u istoj meri grupnom identitetu. Posebno je zanimljivo to da su "trezvenjaci" manje zadovoljni odnosom sa drugovima koji su im najbliži.

Broj sati koje roditelji provedu na poslu nije povezan sa sklonošću njihove dece ka pijenju što, verovatno, znači da roditelji mogu da nadoknade izgubljeno vreme u nekim drugim prilikama (izgleda da je vikend dobra prilika za to) i da na taj način naprave neku vrstu zaštitne mreže oko svoje dece. Dakle, odsutnost roditeljskog uticaja vikendom (ali ne i radnim danom) se pokazala kao bitan prediktor za sklonost njihove dece ka opijanju. Ma koliko da je vršnjačko društvo važno deci, roditelj mora ostati prisutan u njihovim životima. Podaci pokazuju da bolne usamljenosti mladih i lični problemi koji ih muče ne povećavaju njihovu sklonost ka pijenju.

Mladi koji piju, pored toga što se više druže, vide više od drugih i tamnu stranu sveta, odnosno svesniji su problema koje imaju drugi vršnjaci. U tekstu smo dale nekoliko mogućih objašnjenja za ovaj nalaz, a ovde bismo ponovile da su deca "na ulici" zaista svedoci mnogih scena u kojima su njihovi vršnjaci prešli granice dozvoljenog, na osnovu takvih iskustava oni grade svoju mračniju sliku sveta.

U gotovo svim istraživanjima potvrđen je nalaz da se mladići više opijaju od devojaka [12, 6, 2]. Mogli bismo reći da postoji čak i izvestan kulturni pritisak na njih da demonstriraju izdržljivosti u pijenju.

Lični problemi (usamljenost, potištenost, nezadovoljstvo sobom i ljubavni problemi) nisu se pokazali bitnim za razlikovanje mladih prema sklonosti opijanju. Mogli bismo zaključiti da mladi ne piju da bi "utočili tugu", već piju da bi se uklopili.

Podatak da mladi koji piju imaju slabiji školski uspeh, više problema u školi, poseb-

no sa nastavnicima, upućuje nas na staru mudrost dobrih vaspitača da decu treba angažovati različitim aktivnostima, držati ih zauzetima. Razuman ritam rada i odmora i realno projektovane obaveze daju strukturu životu mladih, stabilizuju njihove nemire, daju oslonce koji na konstruktivan način upravljaju njihovim životima. Kada roditelji i škola uspeju da izgrade tu vrstu odgovornosti, istovremeno ostvaruju i jedan od najvažnijih preventivnih zadataka u vezi sa rizičnim ponašanjem. Ovo je, po našem mišljenju, najsnažniji oblik preventivnog delovanja i gotovo je u potpunosti odgovornost odraslih.

U uvodnom delu rada smo iznele da se pijenje mladih u novijoj literaturi ne interpretira kao oblik individualne patologije već se, slobodno bismo mogli reći, smatra oblikom adaptivnog ponašanja adolescenata. Adolescentima je "od životne važnosti" da budu prihvaćeni, umreženi, prepoznati od vršnjaka kao važni. Rano i dosledno iskorišćavanje u sferu rizičnog je ponašanje koje je prepoznato kao distinktivna karakteristika jednog posebnog životnog stila, kod tinejdžera visoko cenjenog. Iskustvo pijenja i opijanja postaje, kako kaže Bourdieu, "simbolički kapital" koji svojim nosiocima otvara vrata privilegovanih grupa među mladima, vidljiv je kao posebna, prepoznatljiva od drugih, odlika njihovog životnog stila [4]. Oni koji piju, bolje su socijalno umreženi i prihvaćeni od onih koji ne piju. Iz perspektive mladih, problem nemaju oni koji piju, već oni koji ne piju i koji su zbog toga socijalno marginalizovani. U istraživanju Nairnove i saradnika [7] je, na primer, pokazano da mladi koji ne piju moraju da primene čitav niz strategija prikrivanja svoje apstinencije da ne bi bili prokazani i odbačeni. I naši podaci ukazuju nato da je pijenje oblik konformiranja važećim grupnim normama mladih i da svaki pokušaj intervencije u vezi sa pijenjem treba da se zasniva na razumevanje ove njegove uloge.

PSYCHO-SOCIAL CONTEXT OF TEENAGE ALCOHOL ABUSE

Dijana Plut
Marina Videnović
Jelena Pešić

Institute of Psychology, Faculty
of Philosophy, Belgrade, Serbia

Summary

Introduction. Youth drinking has a different meaning that drinking at an older age. For youth, it is a form of conquering maturity and a trait of distinction, a lifestyle highly valued by peers. From the youth perspective, the problem is with those who do not drink, not those who do.

Objective. We surveyed first, the frequency of alcohol abuse among highschool students (self-assessment and classmate assessment), and second, factors related to the tendency for alcohol abuse in youth.

Method. Two questionnaires were developed for 1745 pupils in grades 10-12 of all types of secondary schools. The survey covered 25 schools from 9 evenly distributed Serbian cities.

Results. 58% of pupils declare they have been drunk more than twice, while peer assessments suggest at least 41% of pupils abuse alcohol - boys more than girls, older students more than younger ones. Students more prone to alcohol abuse have a worse relationship with parents ($p \leq .00$), spend less time with families on Saturdays ($p \leq .02$), and have more problems with teachers and studying ($p \leq .00$). They are satisfied with their relations with close peers ($p \leq .01$) and find reliable persons among them ($p \leq .00$). Experience of personal problems is the same in these two groups.

Conclusion. The number of young people abusing alcohol is disturbingly high, especially given the obvious culture of tolerance for drinking. Our data confirm the assumption that drinking plays an important role in youth social life, manifested in stronger bonds with peer groups. Consequently, their relations with the world of adults are less frequent and more confrontational. Data indicate the importance of adults not retreating before peer group magnetism, since adult presence in the lives of young people is key to their protection from the fun but highly risky unrest of the peer group.

Key words: *alcohol abuse, highschool students, risk factors*

Literatura:

1. Galanter M. (Ed.) Recent developments in alcoholism: alcohol problems in adolescents and young adults. NY: Kluwer Academic Plenum Publishers. 2005.
2. Jugović A. (Zlo)upotreba alkohola u omladinskoj populaciji Srbije. *Socijalna misao* 2005: 2-3: 67-92.
3. Tajfel H. *Human groups and social categories*. Cambridge. Cambridge University Press; 1981.
4. Jarvinen M, Gundelach P. Teenage Drinking, Symbolic Capital and Distinction *Journal of Youth Studies* 2007: 10 : 1: 55-71.
5. Grotevant HD. & Cooper RC. Individuality and connectedness in adolescent development. In: *Personality Development in Adolescence: A cross national and life span perspective*. Elisabeth E, Skoe AE (Eds.), London, New York. Routledge, 2005: 3-37.
6. Jeremy Northcote J. Nightclubbing and the Search for Identity: Making the Transition from Childhood to Adulthood in an Urban Milieu. *Journal of Youth Studies* 2006: 9: 1:1-16.
7. Nairn K, Higgins J, Thompson B, Anderson M, Fu N. It's just like the teenage stereotype, you go out and drink and stuff': Hearing from young people who don't drink. *Journal of Youth Studies* 2006: 9: 287-304.
8. Osgood DW, Anderson AL. Unstructured socializing and rates of delinquency. *Criminology* 2004: 42: 519-49.
9. Barnes GM, Welte JW, Dintcheff BA. Adolescents' Time Use: Effects on Substance Use, Delinquency and Sexual Activity. *J Youth Adolescence* 2007: 36: 697-710.
10. Fredricks JA, Eccles S. Developmental Benefits of Extracurricular Involvement: Do Peer Characteristics Mediate the Link Between Activities and Youth Outcomes? *Journal of Youth and Adolescence* 2005: 34: 6: 507-20.
11. Cota-Robles S, Gamble W. Parent-adolescent processes and reduced risk for delinquency: The effect of gender for Mexican American adolescents. *Youth and Society* 2006: 37: 4: 375-92.
12. Evropsko istraživanje o upotrebi alkohola i drugih droga među mladima u Srbiji. Ministarstvo zdravlja Republike Srbije i Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” 2009. <http://www.mos.gov.rs/upload/dl/OMLADINA/Istrazivanja/>
13. Miller KE, Melnick MJ, Barnes GM, Sabo D, Farrell MP Athletic Involvement and Adolescent Delinquency. *Journal of Youth Adolescence* 2007: 36: 711-23.
14. Rook KS. Promoting social bonding: Strategies for helping the lonely and socially isolated *American Psychologist* 1984: 39, 12: 1389-1407.
15. Plut D, Popadić D. Reagovanje dece i odraslih na školsko nasilje. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja* 2007: 2: 39: 347-66.
16. Popadić D. *Nasilje u školama*. Beograd, Institut za psihologiju i UNICEF: 2009.
17. Mitrović D, Smederevac S, Grujičić, S, i Čolović P. Tipološki pristup rizičnom ponašanju adolescenata. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja* 2006: 38: 1: 264-78.

Dijana Plut
Institut za psihologiju
Filozofski fakultet
Čika Ljubina 18-20, Beograd
tel/faks 2639 724
dplut@eunet.rs